

KARLSBAD · CARLSBAD
KARLOVY VARY

Mimořádná příloha

Založení Karlových Varů a Karel IV.

Je třeba odlišit dvě rozdílné věci, totiž dávnou známost karlovarských termálních zřidel a vznik stálého lidského osídlení kolem těchto pramenů. Mějme na paměti, že již poměrně dlouho před založením Karlových Varů existovalo osídlení v okolních městech a vsích Lokti, Ostrově, Nejdku, Hroznětíně, Sedleci, Olšových Vratech, Oboře a Drahovicích.

Přesné datum založení města Karlových Varů není známo. Vznik stálého osídlení u Vřídla je třeba klást do doby kolem roku 1350. Stopy člověka v blízkém okolí Karlových Varů jsou však mnohem staršího data. Archeologické výzkumy prokázaly na území dnešního města a jeho nejbližšího okolí několik sídelních lokalit z období pravěku (Tašovice, Dvory, Drahovice, Dalovice aj.). Z mladší doby nám pobyt dávných obyvatel krajiny dokládá hradiště v Drahovicích, kde žili lidé v pozdní době bronzové. Slovanské osídlení máme v blízkosti Karlových Varů doloženo např. v Tašovicích a Sedleci. V nejbližším okolí pozdějších Karlových Varů žili lidé prokazatelně již ve 13. století. Předpokládáme, že již tehdy dobře znali léčivé účinky karlovarských termálních vod a že jich patrně využívali k léčbě.

První zmínka o území pozdějších Karlových Varů se vztahuje k 19. březnu 1325, kdy český král Jan Lucemburský udělil svému manovi Kojatovi z Otnavic (Otovic) do lenního držení 16 lánů obdělávané a neobdělávané půdy včetně vesnice Obory v lesích západně od Vřídla. Tato dnes zaniklá obec byla románského založení, již k roku 1246 je v ní zmiňován kostel sv. Linharta, dosud zachovaný jako ruina. Traduje se, že obyvatelé Obory se po založení Karlových Varů přestěhovali i se svými domy k Vřídlu a tím došlo k postupnému zániku vsi.

Založení malé lázeňské osady Karlovy Vary (Karlsbad) v údolí

Teplé a Ohře lze s největší pravděpodobností klást do počátečních let vlády Karla IV., nejspíše do roku 1349 (král se roku 1349 zabýval novým uspořádáním majetkových poměrů vazalů a obyvatel Loketska, krátce předtím založil v Praze univerzitu, Nové město pražské a hrad Karlštejn). Pro zajištění hospodářské základny Karel IV. novým lázním věnoval již existující blízké vsi Oboru a Drahovice. Traduje se, že v roce 1358 nechal panovník v nové osadě postavit opevněné sídlo (Zámecká věž).

Psaná historie vřidelního města začala 14. srpna 1370, kdy císař Karel IV. udělil již stávajícímu sídelnímu místu svobody a práva, jakých v té době požívalo blízké královské město Loket. Znění Karlovske listiny, jež měla

mladému městečku zajistit nezávislost na Lokti a samostatnost ve věcech správy a soudnictví, je ve volném českém překladu následující:

My Karel, z Boží milosti císař římský, vždy rozmnožitel říše a král v Čechách, potvrzujeme a oznamujeme veřejně tímto listem všem těm, kteří jej vidí nebo čísti slyší, že jsme osobně viděli a uznali, že naši věrní milí měšťané Karlových Varů stále věrně nám, království a koruně české nejpilněji přispívali, jak to také svými věrnými službami denně dokazují a udělili jsme jim proto ze zvláštní milosti na radu našich knížat, pánů a věrných moci královské v Čechách a s vědomím práva milost a činíme tak mocí tohoto listu, že oni bez

odmluv a překážek od kohokoliv, více však v dobách budoucích mají míti všechny svobody, práva a dobré zvyklosti, které naše královské české město Loket odedávna spravedlivě mělo a dodržovalo nebo ještě v dobách budoucích míti bude. A proto přikazujeme všem knížatům, zeměpánům, vladykům, purkrabím, úředníkům, rychtářům, purkmistrům, soudcům a obcím měst a všem ostatním našim a království českého podaným a věrným, kteří nyní jsou nebo později budou, aby dříve jmenovaným měšťanům a obyvatelům města Karlovy Vary a jejich potomkům v těchto svobodách, právech a dobrých zvyklostech proti naší dříve jmenované milosti nebránili nebo másti ji nechtěli na žádný způsob, ale aby oněch práv věrně dbali a ochraňovali je proti všem, jak je jim milo, aby se vyhnuli naší veliké nemilosti.

Rozhodnutí tohoto listu, jenž byl dán v Norimberku po narození Krista třináctset let, potom v sedmdesátém roce v předvečer úmrtí naší Paní, naší vlády římské v roce pětadvacátém, české ve čtyřadvacátém a císařství v šestnáctém roce, je zpečetěno naší císařskou majestátní pečeti.

(Překlad opisu listiny ze 16. století, originál je nezvěstný)

Císař a král Karel IV.

Tuto důležitou a s nadsázkou možno říci „zakládající“ listinu karlovarským měšťanům dne 6. července 1401 potvrdil a vzácným právem azylu doplnil král Václav IV., syn Karla IV.

Český král a římský císař Karel IV., zakladatel Karlových Varů, byl současně i jejich prvním a hned nejslavnějším urozeným návštěvníkem. V časovém rozmezí 6 let (1370-1376) poctil Karlovy Vary celkem třemi návštěvami. Dne 14. srpna 1370 udělil panovník v Norimberku „svým věrným měšťanům v Karlsbadu,“ shora

Kaiser Karl IV. entdeckt 1370 die Quellen des Karlsbader bei seiner Hirschjagd durch seinen Spielball, sowie die Quellen heiliger Quellen, Heiligtümer und Fischweiden. (Wien, bei C. Krieger)

Objevení Vřídla, rytina z doby kolem roku 1840

uvedené privilegium loketského městského práva, tj. povýšil obec u Vřídla, byť to v listině není výslovně uvedeno, de facto na královské město. Tím položil základ k dalšímu zdárnému rozvoji již existujících lázní. Z Norimberka císař později odcestoval přes Cheb do Lokte, kam dorazil 10. října 1370. Po několikadenním zdržení v Lokti přijel do Karlových Varů a pobyl v nich prokazatelně 3 dny - 16., 17. a 18. října 1370. Nelze ovšem vyloučit i delší pobyt, neboť teprve 29. října 1370 se vydáním listiny dokládá jeho přítomnost na Karlštejně. Někteří badatelé se domnívají, že během říjnového pobytu předal Karel IV. karlovarským měš-

ťanům již zmíněné privilegium ze 14. srpna. Lze předpokládat, že obyvatelé lázeňského městečka připravili ctěnému panovníkovi a svému zakladateli velkolepé přivítání. Během Karlova říjnového pobytu v lázních vypravila císařská kancelář z Karlových Varů privilegium pro město Colmar a nařízení pro města Lüneburg a Lübeck.

Druhá návštěva Otce vlasti v Karlových Varech je doložena v roce 1374. Počátkem září onoho roku panovník cestoval z Prahy přes Kadaň do Norimberka. Dne 10. září 1374 vystavil v „teplých lázních u Lokte,“ pro svého věrného služebníka Ulricha Hasenstawba v Kesselstadu

u Hanau (poblíž Frankfurtu nad Mohanem) listinu opravňující jej vybírat od cestujících obchodníků clo z potravin a nápojů.

Poslední, nejvýznamnější a nejdelší pobyt Karla IV. u Vřídla spadá do roku 1376. Na samém konci roku 1375 se císař odebral

vévodové Jindřich z Briegu a Jan z Leuchtenbergu, hofmistr krále Václava, vrchní zemský maršál Čech a další celebrity.

Při této Karlově návštěvě se v Karlových Varech uskutečnil slavnostní státní akt, udělení léna. Moravský markrabě Jan Jin-

Imaginární vyobrazení Karlových Varů v roce 1358, litografie z roku 1858

z Prahy do Norimberka. Setrval tam jen krátce, neboť již 4. ledna 1376 přijel s početnou družinou urozených hostů do Karlových Varů. V Karlově doprovodu byl jeho syn, český král Václav IV., dále jeho synovec Jošt Moravský, pražský arcibiskup Jan z Jenštejna, biskup Ekhard z Wormsu,

dřích, císařův bratr a vazal české koruny rok předtím zemřel. V Karlových Varech panovník oficiálně určil za jeho následovníka Janova syna Jošta. Slavnostní shromáždění k této příležitosti se konalo v Karlových Varech dne 9. ledna 1376. V jeho rámci udělil mladý český král Václav Joštovi markrabství moravské do lenního držení. Léno potvrdil císař Karel o den později, tedy 10. ledna 1376. Panovník se v Karlových Varech zdržel až do 14. ledna. Krátce poté se odebral na loketský hrad, odkud pak máme o císaři další zprávu k 17. únoru 1376, kdy zde potvrdil listinu.

V posledních letech života trpěl Karel IV. bolestivými záchvaty dny. Je tudíž velmi pravděpodobné, při svých karlovarských pobytech užíval koupele v termální vodě. Dochovala se středověká pověst, podle níž se Karel koupal v dnes již neexistujícím zřídle přibližně v místech dnešního pramene Karla IV. Pověst uvádí, že pro něj byl u vodní tůně vytesán do skály speciální trůn zvaný Stolec císaře Karla IV.

PhDr. Stanislav Burachovič
Krajské muzeum Karlovarského kraje, Muzeum Karlovy Vary

Snímky laskavě zapůjčil ze svého fotoarchivu PhDr. S. Burachovič.

Oslava 500. výročí založení Karlových Varů v roce 1858

Pamětní list k oslavám 500. výročí založení Karlových Varů 1858

V roce 1858 vydala městská rada v Karlových Varech slavnostní list zdůvodňující konání tehdejších oslav kulatého výročí lázní. List má toto znění:

My, starosta, radní a poslanci královského města Karlovy Vary, jsme se rozhodli v tomto roce 1858 po Kristu, za slavného panování císaře Františka Josefa I., oslavit 500. jubileum založení našeho města důstojným způsobem, jenž těmto významným lázním přísluší. Činíme tak na základě věrohodných údajů osvědčených spisovatelů jako byli Bruschius, Fabian Sommer, Strobelberger a zejména o své rodné město vysoce zasloužilý dějepisec Leopold Stöhr. Všichni jmenovaní shodně označili rok 1358 jako letopočet, v němž císař Karel IV. slavné paměti nechal na místě současné Zámecké věže postavit zámek a současně milostivě povolil užívat pro stávající obec Wary jméno Karlsbad. Vyplývá to zčásti z jeho privilegia z roku 1370, kterým císař „svým věrným občanům v Karlsbadu“ udělil stejná práva, jež dal občanům Lokte.

Svým potomkům dáváme za povinnost, aby 58. rok každého následujícího století vždy slavili jako rok založení Karlových Varů.

Tuto listinu považujeme za důležitý dokument a budiž proto, podepsaná starostou, radními a poslanci, uložena v městském archivu a pečlivě chráněna.

Dáno v Karlových Varech dne 13. září v tisícím osmistém padesátém osmém roce.

Dr. Stanislav Burachovič

Krajské muzeum Karlovarského kraje, Muzeum Karlovy Vary

Ves Obora a počátky Karlových Varů

Kostel sv. Linharta na vedutě prof. Rössela z Berlína, dat. 30. 7. 1808

Počátky Karlových Varů bývají již po generaci tradičně spojovány se zříceninou středověkého kostela sv. Linharta v karlovarských lázeňských lesích. Tento kostel stával na návrší nad osadou Thiergarten (Obora, latinsky Ortus ferarum), která byla pravděpodobně původně služební vsí v lovecké oboře, patřící ke královskému hradu v Lokti.

Ves Obora se poprvé v historických pramenech objevuje roku 1325 v souvislosti s udělením léna Kojatovi z Otnavic králem Janem Lucemburským. Dotyčná listina půvabným jazykem uvádí, že král daruje Kojatovi i jeho potomkům „16 lánů mezi řekami Teplou a Ohří v místě zvaném Obora, se vším příslušenstvím, s poli obdělávanými i neobdělávanými, lukami, jež tu jsou nebo mohou býti, horami, údolími, rovinami, lesy, křovinami, vodami a stékajícími potoky, zvláštními pastvinami, s lidmi tam usazenými, s jejich právem i veškerými výnosy a užitky, jež tu jsou nebo mohou v budouc-

nosti býti“. Obdarovaný Kojata si následně blízko vsi vybudoval své sídlo, dodnes v terénu patrné a známé jako oborské tvrziště (Kellerberg). Zbytky starého tvrziště byly archeologicky zkoumány již na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století poloamatérskými výkopy, bohužel bez zachované dokumentace. V roce 1989 tu Karlovarské muzeum dvěma sondami ověřilo v pahorku kamenné destrukce a doložilo nalezenou středověkou keramikou existenci šlechtického sídla v období 14. až 16. století.

Po polovině 14. století se dostává ves Obora s kostelem sv. Linharta do nových souvislostí, rozhodnutím císaře Karla IV. se stává majetkem nově vysazeného města Karlovy Vary v nedalekém údolí řeky Teplé (společně s osadou v Drahovicích). I když drobné osídlení u karlovarského Vřídla je podle nepřímých důkazů výrazně starší (těžbu vřídelního kamene pro stavební účely zde můžeme doložit již v první

polovině 13. století), trvalejší osídlení můžeme přiřknout až teprve rozhodnutí Karla IV., kterého pro vysazení lázní u horkých pramenů vedly pravděpodobně jeho italské zkušenosti. Následkem nově vysazeného města, kdy oborští obyvatelé získávají přestěhováním městské výsady, ztrácí ves Obora postupně svůj význam a společně s kostelem nepřežívá 15. století. A čas se podepisuje na staré vsi natolik, že její pozůstatky mezi kostelem a tvrzištěm dnes v terénu sotva dohledáme.

Není bez zajímavosti, že samotný kostel sv. Linharta je poprvé připomínán již roku 1246, kdy byl společně s kostely v Olšových Vratech a v bývalém Vranově darován Václavem I. řádu křižovníků s červenou hvězdou. O dalších osudech kostela ale písemné prameny mlčí.

Díky umístění tajuplných ruin

u staré cesty na Horní Slavkov a pozemkové vazby na Karlovy Vary se stalo toto místo středem pozornosti četných místních badatelů již v 18. století. Například roku 1772 si karlovarský lázeňský lékař David Becher povšiml, že při výstavbě kostela byl mimo jiné použit také bílý vřídelní kámen.

Nápad archeologicky prozkoumat dobře patrné pozůstatky středověkého kostela a přinést tak informace z jeho minulosti i ve vztahu k nedalekým Karlovým Varům se rodil již od poloviny minulého století, ale k realizaci této myšlenky došlo až koncem let osmdesátých.

Archeologické práce v kostele byly Karlovarským muzeem zahájeny v roce 1989 sondáží za účelem stanovení úrovně podlah a zjištění zachovalosti detailů v interiéru, které měly být inspirací k dalšímu archeolo-

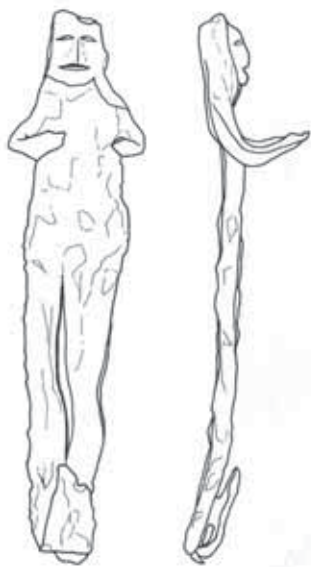
Kostel sv. Linharta při výzkumu roku 1990, pohled do hlavní lodě, foto Jiří Klisák

Kostel sv. Linharta při výzkumu roku 1990, pohled do presbytáře, foto Petr Nedvěd

gickému výzkumu. Pokračovali pak v roce 1990 odstraňováním sutě v interiéru a začištěním vykopané plochy na úroveň poslední fáze podlahy. Podlaha byla vytvořena maltovou vrstvou, do níž byly zapuštěny čtvercové cihlové dlaždice, v presbytáři šikmo k ose kostela, v hlavní lodi souběžně. Také obnažené zdi přinesly zajímavé poznatky, lomový kámen byl pospojován vápennou maltou s příměsí vřídlovce, vzácně se na zdi zachovala silnější hlazená vápenná omítka. Mezi presbytářem a hlavní lodí byly potvrzeny zbytky základů pilířů triumfálního oblouku, mezi nimi byly zachyceny zbytky modelovaného kamenného prahu. V severní a jižní stěně byly objeveny kónické vstupy, severním se přicházelo od vesnice, jižním se vstupovalo na přilehlý hřbitov. V severovýchodním i jihovýchodním rohu hlavní lodi

se pod destrukcí nalézaly dobře zachovalé základy dvou bočních oltářů. Rovněž hlavní oltář v presbytáři byl potvrzen, oproti

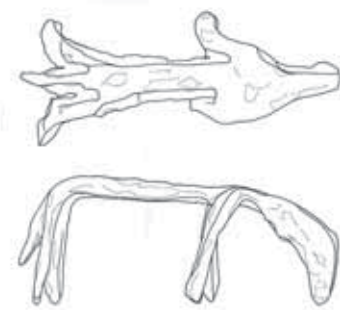
Kostel sv. Linharta, votivní železný předmět - lidská postava, kresba Petr Hereit

všem nadějším však v žalostném stavu. V tomto roce byl pak ještě nalezen v hlavní lodi pohřeb muže se dvěma dětmi.

Výzkum přinesl i základní informace o podobě kostela. Kostel byl postaven na jednoduchém půdoryse, má pravouhloú obdélnou loď o rozměrech 1250 x 1000 cm, na níž na východě navazuje pravouhlý čtvercový presbytář o rozměrech 800 x 800 cm. Řádkové zdivo dosahovalo šířky 120 cm. Půdorysem je kostel sv. Linharta srovnatelný s dalšími dobovými kostely v regionu, zejména s kostelem sv. Mikuláše u Třídomí, objeveném při archeologickém výzkumu v letech 2002 - 2006.

V roce 1991 pokračoval výzkum interiéru výzkumem presbytáře. V jeho rámci byl skutečně zvláště pozoruhodný nález. V prostoru rozbitého hlavního oltáře, částečně pod jeho sutí, byl nalezen pohřeb mladé ženy. Kostra byla uložena na levém boku, ve skrčené poloze, bez orientace. Ruce i nohy byly v poloze, která napovídala svázání. Hrob byl podle nálezových okolností datován do přelomu 16. a 17. století. Bezpochyby tu archeologové narazili na stopy dávného násilí po zániku kostela, snad z doby, kdy nebylo v kraji příliš bezpečno. Archeologický výzkum pak pokračoval na jižní straně kostela, kde byl kostrovými nálezy potvrzen středověký hřbitov.

V roce 1992 bylo odkryto dalších několik desítek kostrových pohřbů. Jednotlivé pohřby ležely místy ve čtyřech až pěti vrstvách nad sebou a často se vzájemně porušovaly, svědčilo to o dlouhodobém pohřbívání a pravdě-

Kostel sv. Linharta, votivní železný předmět - pasoucí se kůň, kresba Petr Hereit

podobně i o nedostatku místa. Hroby byly prosté, bez milodarů, s nálezy spíše druhotnými, proto i hůře datovatelné. S pohřbíváním souvisel i nález přístavby k jižní zdi presbytáře (nejspíše márnice).

Z nálezů, které byly u sv. Linharta uskutečněny, stojí rozhodně za zmínku několik desítek mincí, mezi nimi i některé zajímavé české brakteátové halíře ze 14. století, z kosti vyřezávaná miniatura sv. Kateřiny a torzo Krista a zejména velké množství železných votivních předmětů, zoomorfních i antropomorfních, které byly pokládány na oltář sv. Linharta s prosbou o pomoc.

V roce 1998 až 1999 byly zbytky kostela sv. Linharta péčí města Karlovy Vary konzervovány a místo bylo pietně upraveno, aby stav této památky odpovídal jejímu významu v historii Karlových Varů. Dalšího zviditelnění se památce dostalo roku 2007 výrazným zásahem do letitého lesního porostu a rekonstrukcí sousední neogotické kaple, připomínající památku poustevníka sv. Linharta.

Mgr. Jiří Klsák

Krajské muzeum Karlovarského kraje, Muzeum Karlovy Vary

Muzejní noc k 650. výročí Karlových Varů

VE ZLATÉM KLÍČI 17. KVĚTNA

Dne 17. května se uskuteční druhý ročník muzejní noci ve Zlatém klíči. Tato akce, jež bude vedena v duchu 650. výročí založení Karlových Varů, začne v 19.00 hudební produkcí souboru Gothic Teufel (viz níže časový harmonogram). Kromě samotné kulturní produkce se karlovarské muzeum hodlá prezentovat expozicí připravenou pro tuto příležitost, a to především sbírkovými předměty vztahujícími se k historii města – nejstarší archeologické nálezy a panely věnující se blízkému okolí (lokality Drahovice a sv. Linhart). Vyjma archeologických artefaktů bude veřejnosti umožněno shlédnout tradiční karlovarská řemesla, zejména pak cínařství a puškařství. Vystaveny budou též fotografie a obrázky připomínající oslavy vzniku města v 19. stol. a oslavu z roku 1958.

Časový harmonogram muzejní noci:

19:00 Zahájení, první část vystoupení skupiny Gothic Teufel

19:30 Výstup Pouličního divadla V. Braunreitera
- Objevení vřídla Karlem IV.

20:00 **Přednáška** dr. Burachoviče o založení KV a Karlu IV.

20:30 Druhá část vystoupení Gothic Teufel

21:00 **Pouliční divadlo V. Braunreitera**
- Goethe a Ulrika

21:30 **Gothic Teufel**

22:00 Pouliční divadlo V. Braunreitera – Hrabě von Lützwow

22:30 Gothic Teufel

Po skončení hlavní části bude následovat vystoupení loketské jazz-rockové skupiny Bohemian Groove Company.

VSTUP ZDARMA !!!